

Р. Г. Соболь,

к. держ. упр., доц., доцент

кафедри економічної теорії та фінансів ХарPI НАДУ

РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Здійснено аналіз сучасних показників та проблем страхового ринку, виявлено основні загрози, зумовлені наслідками світової фінансової кризи, надано рекомендації щодо усунення негативних тенденцій та явищ, які спостерігаються на ринку, та формування передумов активізації інвестиційної діяльності страхових компаній України.

Ключові слова: страхування, суб'єкти страхового ринку, регулювання страхових послуг, ринкова інфраструктура.

Україна, як незалежна держава, існує у взаємопов'язаному та взаємозалежному світі. У ньому все яскравіше виявляються фактори глобалізації, інтеграції господарської діяльності, економічної та соціальної політики. Спостерігається жорстоке суперництво національних економік, наднаціональних структур і транснаціональних організацій у відстоюванні власних інтересів. Зазначені процеси здійснюють прямий вплив на функціонування кожної держави світу.

У контексті наведених процесів розвиток страхового ринку України значною мірою визначається сегментарним впливом процесів зовнішнього походження, які з кожним роком стають все інтенсивнішими. За умов фінансово-економічної кризи такий вплив особливо небезпечним, оскільки за сприятливого збігу факторів може призвести до суттєвих трансформацій страхового ринку України на різних рівнях ієрархії. Однак зазначимо, що кризові явища не є абсолютним негативом – вони також мають окремі риси позитивного характеру.

Актуальність дослідження виявляється в тому, що визначення особливостей перебігу кризових явищ дає змогу сформулювати шляхи їх можливого впливу на функціонування страхового ринку України та виділити напрями поліпшення ситуації в даній сфері.

Питання формування системи страхових послуг досліджували як зарубіжні вчені М. Гольцберг, С. Журавин, Г. Фидельман, Л. Хасанбек, так і вітчизняні автори: В. Бабенко, С. Осадець, В. Базилевич, О. Філонюк.

Приділяючи належну увагу їх практичній і науковій діяльності слід зазначити, що всі роботи сконцентровані головним чином на недоліках в галузі страхової діяльності.

Не розглядаються такі важливі питання як розвиток страхового ринку України в умовах світової фінансової кризи.

III. Формулювання цілей статті

Ціллю роботи є аналіз сучасних показників та проблем страхового ринку, виявлено основні загрози, зумовлені наслідками світової фінансової кризи, надано рекомендації щодо усунення негативних тенденцій та явищ, які спостерігаються на ринку, та формування передумов активізації інвестиційної діяльності страхових компаній України.

IV. Виклад основного матеріалу дослідження

Нове десятиріччя життя світового господарства розпочалося азіатською фінансовою кризою, яка в певній мірі зачепила всіх, але найбільше – країни азійського регіону, країни СНД. Потім, після тривалого економічного підйому та зростання обсягів та цін на світових ринках товарів, робіт та послуг влітку 2007 року розпочалася іпотечна криза у США, яка згодом переросла у світову фінансову та економічну кризу, яка зараз охопила практично всі країни світу.

Зарубіжні вчені економісти, прибічники циклічного розвитку світового господарства прогнозують повторення сучасної фінансової кризи через десять років у 2018 році. Отже, щоб знизити негативні наслідки впливу фінансової кризи, спрогнозувати, передбачити її повторення з тим щоб бути максимально готовим до неї в майбутньому, потрібен комплексний аналіз об'єктивних причин та суб'єктивних передумов що передують їй. Видатні вітчизняні та західні вчені досліджуючи глобальні процеси світового господарства та зокрема страхового ринку наголошують на новій

інституціональній парадигмі у поведінці та мотивації різних суб'єктів [1, с.186]. Саме поведінка та мотивація окремих суб'єктів серед яких найбільш впливові держави, транснаціональні корпорації у прагненні до швидкого збагачення всіляко сприяли зростанню цін на світових ринках створюючи для цього відповідні економічні умови. На світовому та вітчизняному фінансових ринках інституціональних та індивідуальних інвесторів охопили спекулятивні настрої [6, с. 98]. Ейфорія від швидкого зростання капіталів затьмарила необхідність застосування виваженої стратегії з управління ризиками, наприклад з використанням хеджування. Подібна поведінка та мотивація суб'єктів фінансового ринку і призвела до світової фінансової кризи.

Після вступу 16 травня 2008 року України у світову організацію торгівлі, виявлялось мала чудові перспективи для подальшого розвитку та інтеграції до світового господарства. Курс гривні до долара в цей час не тільки залишався стабільним, але й трошки зміцнів. Але вже у жовтні 2008 року політична криза, наслідками якої скористалися валютні спекулянти, які перестали продавати готівковий долар, курс на який стрімко зріс до 6-7 грн. за долар. Обтяжливі для цієї ситуації обставинами виявилися брак валютних коштів через зниження валютних надходжень експортерів завдяки зниженню світового попиту на український експорт і дефіцит по зовнішнім державним та не державним зобов'язанням низки вітчизняних підприємств та банків. Як наслідок, вкладники перш за все, фізичні особи, що тримали депозити у гривні відчували себе обманутими, та почали масово достроково забирати строкові вклади. За два тижні було достроково знято коштів з депозитних рахунків на суму 17 млрд.грн. [4].

Національний Банк України для запобігання зниження курсу гривні вдається до валютних інтервенцій та вводить мораторій на видачу нових кредитів, через що страхові компанії, які збирали більшість премій через банківський канал продажу, стрімко втрачають обсяг зборів страхових

платежів. І це суттєво вплинуло на ситуацію на страховому ринку в цілому, який почав скорочуватись.

Непохитне становище залишилось тільки у страхових компаній, які заздалегідь ввели у себе стратегічне управління з гнучкими підходами та стратегію діяльності за різними сценаріями у тому числі і в умовах фінансової кризи [2, с.25].

Проводячи аналіз динаміки фінансових показників страхових ринків за п'яти річний період до фінансової кризи, слід відзначити що обсяг премій у світі прямого страхування постійно зростає на 8 % щорічно, чого не можна сказати про світовий ринок перестраховування, який у 2007 році склав 192 млрд. дол. США по відношенню цього показника в 170 млрд. дол. США. Вітчизняний ринок страхування і перестраховування теж на протязі останніх п'яти років мав загальну тенденцію за виключенням піку зборів премій завдяки схемного страхування у 2004 році до зростання з 1,827 та 0,663 млрд. дол. США у 2003 році і до 3,601 і 1,123 млрд. дол. США в 2007 році відповідно [4].

Відставання якісних параметрів вітчизняного страхового ринку та гальмування інвестиційної активності страхових компаній зумовлені низкою хронічних, накопичених проблем:

- недосконалістю нормативно-правового регулювання у сфері страхування, недостатньою відповідністю чинного законодавства вимогам європейських стандартів;
- недостатністю ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів (особливо гострою є проблема забезпечення довгострокових зобов'язань за договорами страхування життя);
- низьким рівнем капіталізації вітчизняних страховиків (недокапіталізованість страхових компаній унеможлиблює страхування масштабних ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах, стримує розвиток аграрного та медичного страхування);

- зволіканням з впровадженням обов'язкового медичного страхування за участю страховиків, відсутність законодавчих засад для впровадження інвестиційного і пенсійного страхування;
- непрозорим державним регулюванням;
- непрозорістю фінансової звітності страхового сектору;
- відсутністю якісної статистичної інформації в страховому секторі;
- низьким рівнем послуг, що надаються окремими страховиками та наявністю випадків шахраювання;
- використання страхування в якості механізму оптимізації оподаткування та ухилянням від податків;
- вкрай низьким рівнем розвитку ринку страхування життя та інших видів особистого страхування;
- недотриманням законодавства з агрострахування, низьким рівнем розвитку сфери страхування екологічних та катастрофічних ризиків;
- недосконалим нормативно-правовим врегулюванням діяльності страхових посередників, актуаріїв та аварійних комісарів.

До вищезазначених проблем додалися негативні явища, обумовлені світовою фінансовою кризою. На відміну від банківського сектору та фондового ринку, які одні з найперших постраждали від світової фінансової кризи, страховий сектор напряду не був сильно вражений наслідками кризи (про що свідчить позитивна динаміка у 2008 р.) [4]. Проте загальний вплив фінансової кризи в середньо- та довгостроковому періоді матиме вкрай негативний вплив на вітчизняний страховий ринок.

Впродовж фінансової кризи в Україні, ще більш загострилась конкуренція, знизилась можливість щодо якісного відбору привабливих ризиків до власного страхового портфелю. Все це сприяло до створення незбалансованого портфелю страховика, виникненню можливих небезпек: від зниження платоспроможності, порушення фінансової стабільності, стійкості страховика до його банкрутства.

Іпотечна криза в США сталася внаслідок нехтування ризиками ліквідності, тобто здібності боржників відповідати по своїх зобов'язаннях. Крім того, під іпотеку банками випускалися цінні папери, які не мали під собою необхідного забезпечення.

Сталася череда банкрутств банків, будівельних компаній, компаній по виробництву будівельних матеріалів і все це на тлі інфляції, та зростання цін на сировину та харчові продукти призвели до спонукання фондової та товарної кризи. Котирування усіх фондових і товарних індексів світових бірж швидко падали. Найбільші світові компанії звернулися про допомогу до урядів своїх держав з проханням для підтримки своєї ліквідності надати фінансову допомогу під заставу акцій.

Приведемо випадок, коли потужна американська страхова компанія "AIG" отримала 87 млрд. дол. США в обмін на 87% свої акції. Західні страхові та перестраховальні компанії виявились неготові до роботи в умовах знецінення активів завдяки падінню фондового та товарного ринку, падіння попиту на страхові та перестраховальні послуги. Крім цього, показник комбінованої збитковості свідчив про те, що конкуренція серед західних страховиків диктувала правила представникам страхового бізнесу, за якими дозволялось мати збитки від страхової та перестраховальної діяльності більше 100%, при цьому, мати позитивний фінансовий результат за рахунок доходів від інвестиційних вкладень, які коливалися у консервативних страхових компаній в межах від 10 до 25% річних.

Основні симптоми світової фінансової кризи щодо вітчизняного ринку страхових послуг проявились у інвестиційному сегменті, коли страховики і перестраховики, як інституціональні інвестори втратили можливість надійно вкладати страхові резерви. Другим симптомом виявилась банківська криза, більшість банків використовувались страховиками, як окремий потужний канал надання страхових послуг. З обмеженнями на видачу нових кредитів, заставне майно, яке зазвичай страхувалось страховиком, як привабливий і вигідний об'єкт страхування було втрачено. Згодом, тісно пов'язаний з

ринком страхування, перестраховальний ринок також зазнав стрімкого падіння.

Ринки страхових та перестраховальних послуг розвинутих країн, в слід за курсами акцій більшості міжнародних страхових компаній переживають стрімке падіння. В цих умовах, вже не вісім, а двадцять найбільших країн світу зібрались, щоб відпрацювати спільну стратегію заходів щодо подолання негативних наслідків світової економічної кризи. По оцінкам аналітиків видання Financial Times українська економіка знаходиться в кращому стані ніж у її західних сусідів Угорщини, Словачії [2].

Не зважаючи на це лідери світового страхового сектору згорнули проекти по інвестуванню у вітчизняний страховий ринок. Проте, стратегічні інвестори країн СНД, а саме Росії, Казахстану проявляють зацікавленість у придбанні часток капіталу вітчизняних страховиків. Донедавна країни експортери нафти і газу у зв'язку з зростанням цін на сировину, знаходились в більш привабливому становищі, ніж інші сектори промисловості, отримуючи значні надприбутки. Але останнім часом намітилась стійка тенденція до зниження світових цін на газ та нафту, і це не може не хвилювати основних нафтових експортерів.

Зовнішня кон'юнктура на світовому перестраховальному ринку продовжує перебувати у м'якій фазі. Це означає, що ціни на переукладання на 2009 рік на більшість облігаторних перестраховальних договорів будуть зниженні на 5-10% порівнянно з цінами 2008 року.

У вітчизняного страхового ринку були внутрішні причини, ризики які реалізувались, низкою протиріч, які не вирішились, а призвели до фінансової кризи.

По-перше, це протиріччя між високими темпами зростання страхових премій і відносно низькою капіталізацією страховиків.

По-друге, протиріччя між високими темпами зростання страхової премії та низькою рентабельністю страхових операцій, яка є наслідком

неправильної методології при оцінці фінансових результатів діяльності страхових організацій.

По-третє, протиріччя між високими темпами розвитку і не розвинутою системою продажів страхових послуг.

По-четверте, протиріччя між високими темпами розвитку страхових організацій і відсутністю ефективних форм управління, яке в значній мірі породжено дефіцитом кваліфікованих фахівців, та відсутність пріоритетного інтересу з боку акціонерів страхової компанії до її результатів [3, с.176].

Суб'єктивна причина настання фінансової кризи криється в неможливості чи в небажанні певних юридичних та фізичних осіб повертати борги. Якщо ця ідеологія прийшла у голови значної кількості керівників, через де який час вона виявилась найлегшим засобом вирішення поточних фінансових проблем та згодом стала домінуючою. Інша ідея, яка теж завдяки простоті та зрозумілості – для того щоб запобігти знеціненню своїх активів, треба їх що найшвидше продати, також стала домінуючою серед вкладників банків, інвесторів. Серед об'єктивних причин, що призвели до фінансової кризи слід виділити, що винні не люди, які сприяли її появі, а система, яка це дозволяла зробити [5, с.236].

Окремо слід відзначити, що державне регулювання, як економічних, так і страхових відносин - виявилось недосконалим.

Отже, сучасні тенденції ринків страхування та перестраховування в умовах світової і національної фінансової кризи відображають інституціональну парадигму сучасної економіки. Це означає, що поряд з економічними факторами впливу на страховий ринок діє низка не економічних, зокрема політичні, етичні, етнічні, соціальні чинники, які визначають поведінку та мотивацію основних суб'єктів страхового ринку – страхувальників, страховиків, перестраховиків, їх засновників та державний уповноважений орган з регулювання страхової діяльності.

1. *Базилевич В. Д.* Нова парадигма страхування в умовах глобалізації / В. Д. Базилевич. - Збірник наукових праць. - Економіка - Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка, Київ, 2006р. – С. 186–195.
2. *Гольцберг М. А.* «Мировой финансовый кризис и его влияние на отечественную экономику» / М.А. Гольцберг, Л.М. Хасанбек // Журнал «Чистая прибыль» № 37 октябрь 2008. – С. 25–28.
3. *Журавин С. Г.* Страхование компании в условиях глобализации / С. Г. Журавин.- Издательство: Анкил, Москва, - 2005. – С. 176.
4. Звіти про основні показники розвитку страхового ринку України за 2003-2008 рр. – Режим доступу до інформації: - [http:// www.dfr.org.ua](http://www.dfr.org.ua)
5. *Фидельман Г.* Альтернативный менеджмент. На пути к глобальной эффективности / Г. Фидельман. – Издательство: Анкил, Москва, - 2007. – С. 236.
6. *Філонюк О. Ф.* Залучення іноземних інвестицій на страховий ринок України / О. Ф. Філонюк. - Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2007р., №779. – С. 96–100.

Sobol R. G. Insurance market of Ukraine development is in the conditions of world financial crisis.

The analysis of modern indexes and problems of insurance market is conducted in the article, found out basic threats, predefined the consequences of world financial crisis, recommendations are given in relation to the removal of negative tendencies and phenomena which are observed at the market, and forming of pre-conditions of activation of investment activity of insurance companies of Ukraine.

Key words: insurance, subjects of insurance market, adjusting of insurance services, market infrastructure.

Соболь Р. Г. Развитие страхового рынка Украины в условиях мирового финансового кризиса.

В статье проводится анализ современных показателей и проблем страхового рынка, обнаружены основные угрозы, предопределенные последствиями мирового финансового кризиса, предоставлены рекомендации относительно устранения негативных тенденций и явлений, которые наблюдаются на рынке, и формирования предпосылок активизации инвестиционной деятельности страховых компаний Украины.

Ключевые слова: страхование, субъекты страхового рынка, регулирование страховых услуг, рыночная инфраструктура.